

Advies wolvengedragdeskundige: Afwijkend gedrag wolf noordelijke Veluwe

5.1.2e

Met dank aan de volgende geraadpleegde collega's:

5.1.2e

5.1.2e

Datum: 1 mei 2024
Titel: Afwijkend gedrag wolven op de Hoge Veluwe
Auteur: 5.1.2e
Opgesteld voor: Provincie Gelderland

Studio Wolverine, Legstraat 2a, 4861 RK Chaam - email: info@studiowolverine.com

Inhoud:

- 1. Aanleiding: afwijkend gedrag wolf noordelijke Veluwe**
- 2. Waarnemingen en de beoordeling**
 - 2.1 t/m 2.16 waarnemingen**
 - 2.17 Conclusie op basis van de waarnemingen**
- 3. De wolf: een korte introductie**
- 4. De rol van afstand tussen wolf en mens**
- 5. Het proces van habituatie**
 - 5.1 Wat is normaal en hoe vaak komt habituatie voor?**
 - 5.2 De rol van 'liefhebbers'**
 - 5.3 Het gevaar van habituatie**
 - 5.4 Acteren**
- 6. Aversieve conditionering**
 - 6.1 Verjagen en aversieve conditionering**
 - 6.2 Uitvoering en middel aversie conditionering**
- 7. Planning**
- 8. Doel**
- 9. Advies voor de Noordelijke Veluwe**

Samenvattend:

De begrippen:

Habituatie

Conditionering

Aversieve conditionering

Referenties

1. Aanleiding: afwijkend gedrag wolf noordelijke Veluwe

Op de noordelijke Veluwe zijn meerdere ontmoetingen gemeld van wolven met geringe schuwheid tijdens een ontmoeting met een mens. Dit wolvengedrag manifesteert zich door enige tijd stil te blijven staan of geïnteresseerd naar mensen te kijken op wisselende, maar korte afstanden, voordat de wolf zijn weg vervolgd. Daarnaast hebben zich ontmoetingen voorgedaan, waarbij een wolf duidelijk op de aanwezigheid van een auto heeft gereageerd of zodanig genegeerd dat dit niet meer aan te merken valt als normaal of toevallig gedrag. Deze afwijkende ontmoetingen hebben zich vooral vanaf begin 2024 afgespeeld in de omgeving van de Leuvenumse bossen e.o.

Daarnaast heeft zich een ontmoeting tussen een wolf en een auto met inzittenden voor gedaan. Deze ontmoeting in de omgeving van Speuld vertoonde zorgelijke tekenen, omdat de wolf de auto actief gevolgd is, op soms zeer korte afstand (minder dan 5 meter). Met een gerichte belangstelling voor de personen in de auto. Dit gedrag laat zich het best associëren met een ervaring van het aanbieden van voedsel aan de wolf. Een praktijk die – helaas, maar waar – door natuurfotografen gebezigd wordt om hun *onderwerp* wat langer en dichterbij de lens te krijgen. Uiteindelijk liet deze wolf zich, in de omgeving van Speuld, verjagen door uit de auto te stappen.

In het geval van terreinbeheerders die geconfronteerd werden met afwijkend en niet schuw gedrag, is er in de meeste gevallen actie ondernomen, in het lijn met het geldende advies: stap eventueel uit de auto, maak je kenbaar als mens en probeer door handenklappen, een schreeuw of iets van dien aard de wolf te verdrijven. Dit heeft met wisselende responstijd geresulteerd in het laten verdwijnen van de wolf.

Dergelijke ontmoetingen kunnen zich altijd voordoen. Voor een jonge wolf, die als roofdier geen predatoren kent met uitzondering van zijn kwetsbare jeugdfase, is dit in principe een neutrale kennismaking. Reacties op zijn omgeving leert hij vooral door observatie van oudere, ervaren dieren. Wolven hebben echter (in Europa) een sterke angst ontwikkeld voor mensen en die zullen ze vermijden tot op veilige afstand. Deze angst wordt vooral overgedragen door een niet te negeren prikkel. Het wegvlugten van een wolf voor een mens wordt door jonge dieren gevolgd en daarmee geleerd. Echter wanneer een jong dier in een vroege fase eigen ervaringen opgedaan, bijvoorbeeld door voedselaanbod, heeft die hiermee niet in lijn zijn, kan dit leiden tot extra nieuwsgierigheid. Dit kan leiden tot niet-schuw en afwijkend gedrag.

Dit afwijkende gedrag ongebreideld tolereren is onwenselijk, omdat het beïnvloed kan worden door ongepast menselijk gedrag. Het niet bevestigen van de aanwezige angst voor mensen, maakt de weg vrij voor een veelvoud aan interacties die uiteindelijk leiden tot problematisch gedrag met eventueel letsel tot gevolg. Het aanbieden van voedsel in welke vorm dan ook, passief of actief, leidt in de praktijk tot een toename van problemen met soms een agressieve escalatie. Dergelijke gevallen zijn gelukkig uiterst zeldzaam en hebben vaak een lange voorgeschiedenis die bij tijdige signalering goed beheersbaar is, door actief inzetten op gedragsverandering, bijvoorbeeld door conditionering.

Zeer recentelijk (18 april 2024) heeft een wolf nog bedelgedrag vertoond langs een autoweg, met meerdere auto's als toeschouwers en gedurende langere tijd. Zodanig zelfs dat de politie tijd had om ter plaatse te komen en de situatie kon observeren. Dit wijst op een zich steeds verder ontwikkelende habituatie en voedselconditionering. De(ze) wolf zoekt actief mensen op, kennelijk gewend geraakt aan verstrekt voedsel. De problematiek op de noordelijke Veluwe is daarmee aanhoudend, en wordt zelfs juist erger. Wolven zijn intelligente, lerende dieren. Zodanig dat zowel aanleren als afleren mogelijk is. Reden voor ingrijpen dus, hoe eerder, hoe beter – voordat het te laat is.

2. Waarnemingen en de beoordeling

Hieronder worden waarnemingen beoordeeld die in kaart zijn gebracht door onder meer de provincie Gelderland, al dan niet in samenwerking of op basis van het Wolvenmeldpunt, of anderszins tot de openbaarheid gekomen. Het gaat om 16 waarnemingen in de periode van begin 2024 tot eind april. De waarnemingen worden hierna steeds beoordeeld in hetzelfde stramien: beelden, feiten en omstandigheden, beoordeling situatie en kenmerken van de individu(en).

2.1 Waarneming #1 (13 januari 2024)

Videobeelden openbaar raadpleegbaar:

https://fb.watch/qa7Z3mJA_w/

Feiten en omstandigheden:

Het gaat om zichtwaarneming door een hardloopgroep, overdag, wolf staand op heuveltje en kijkt enige tijd naar de mensen en verwijdt zich dan aan achterzijde heuvel. Locatie: achter woon-zorgcomplex Sonnevank, Leuvenumse bos, Gelderland.

Beoordeling situatie:

Ontmoeting op een korte afstand (minder dan 30 meter), nieuwsgierig, niet agressief, trekt zich na enige tijd observeren zelfstandig terug. Gezien de geringe afstand, zou sneller vluchten een normale reactie geweest zijn.

Kenmerken individu(en):

Donkere borst, aan rechter flank zwarte staande band net voor de achterpoot. Staart vertoont geen lange donkere kleur vanaf vioolklier. Wel een zwarte punt (normaal).

2.2 Waarneming #2 (5 februari 2024)

Videobeelden:

Video van WhatsApp op 2024-02-05 om 17.43.54_a524549d.mp4

Feiten en omstandigheden:

Toevallige ontmoeting tussen wolf en een wandelaar bij een T-kruising (een afstand van minder van 30 meter). Wolf slaat het pad in waar mensen zich bevinden. De wolf stopt en gedraagt zich onzeker in en met de situatie. De wolf vermijdt oogcontact, zekert met de oren meerdere keren. Na te zijn overtuigd van menselijke aanwezigheid (door het inzomen verder weg dan het beeld doet vermoeden) corrigeert de wolf zijn route om van de mensen weg over het eerder gelopen pad rechtdoor door te zetten.

Beoordeling situatie:

Toevallige ontmoeting op geringe afstand, wolf verwijderd zich na constatering van mensen. Dit is normaal en gewenst gedrag. Enkel de korte afstand zou een snellere reactie rechtvaardigen, deze bleef uit. Mogelijk enige gewenning aan mensen.

Kenmerken individu(en):

Wolf maakt een donkere indruk, met veel zwart op de rug. De vioolklier is zwart in een groter grijs vlak naar beneden toe over de staart. Licht onderbroken net boven de zwarte staartpunt (de vioolklier is een klierveld op de staartwortel, gekenmerkt door een vlek van donkere en/of zwarte beharing).

2.3 Waarneming #3 (5 februari 2024)

Beelden:

Video van WhatsApp op 2024-02-05 om 17.43.54_984bc0d2.mp4

Feiten en omstandigheden:

Het lijkt een vervolg op het bovenstaande geval (#2), maar dit is niet uit te sluiten. Het lijkt erop dat de waarnemer de wolf snel is achterna gelopen om op de kruising nog een glimp van het dier te kunnen filmen.

Beoordeling situatie:

Wolf neemt geen notitie meer van de eerder geconstateerde mens en vervolgt zijn weg in eigen tempo. Geen *zorgelijk*, normaal wolf gedrag.

Kenmerken individu(en):

De staart is hier beter te zien en vertoont onder de vioolklier (boven aan de staart) een grijs vlak, de rug toont donker.

2.4 Waarneming #4 (10 februari 2024)

Videobeelden openbaar raadpleegbaar:

<https://www.facebook.com/share/T4B4ckshz1B3NVmH/>

Feiten en omstandigheden:

Omgeving Speuld. Ontmoeting tussen wolf en auto op bosweg.

Dit kan toevallig begonnen zijn, maar het verloop van deze ontmoeting getuigt meer van een opzettelijke interactie. De sterke afwachtende interesse van de wolf voor de auto, wordt door iets gevoed. Doorgaans zeer letterlijk middels voedsel.

Beoordeling situatie:

Overduidelijk afwachtend en geïnteresseerd in de auto. De afstand waarop deze wolf tot de auto nadert is enkele meters (ca. 5).

Overigens varieert die afstand bij het volgen van de auto wanneer deze langzaam rijdt. Maar de duur en de afstand tot de auto zijn geassocieerd met elkaar en absoluut geen toevallige ontmoeting. De wolf is erg gespitst op de auto en reageert schrikachtig bij mogelijke geluiden of bewegingen. Dit toont in elk geval een zeer voorzichtige houding tegenover mensen zelf. Als de deur geopend wordt, verwijdt de wolf zich. Over wat voor afstand informeren de beelden niet. De kans dat dit gedrag zijn oorsprong vindt in voedsel wat uit een auto de wolf is toegeworpen, is bij een dergelijk gedrag wel meer dan waarschijnlijk. Ongewenst gedrag, met toenemende kans op escalatie

.Kenmerken individu(en):

Te oordelen aan de beschikbare beelden betreft het een vrouwelijke wolf van ca. een jaar oud. Volgroeid in afmetingen. Wolf heeft een opvallend lange donkere tekening op staart. (Vioolklier) maar veel verder naar beneden. Bovendien op de rechter zijde een lichte smalle kraag met daarachter een smalle, zwarte driehoek, staande op zijn punt. Zichtbaar. Iets dergelijks is ook aan de rechterkant aanwezig. Bij goed observeren lijkt het zadel wel donker tot zwart, met daaroverheen hangend, plukken lange lichte haren. Licht gekleurde poten, slechts een kleine aanzet tot polsvlekken. Op de achterpoten is aan de voorzijde op de hoogte van het hielgewricht wel iets van een donkere vlek te zien. Maar klein in omvang. De gehele indruk is die van een vrij licht gekleurde wolf. De borst is grijs gekleurd. Net tussen de voorpoten, onder de borst is een lichter gekleurde band aanwezig (frontale aanblik).

2.5 Waarneming #5 (12 febr. 2024)

Videobeelden openbaar raadpleegbaar:

<https://www.facebook.com/share/sySDE8axDdMdMUdi/>

Feiten en omstandigheden:

De Stakenberg ter hoogte van de Zwolseweg/Stakenbergseweg, gemeente Ermelo. Dit is een zichtmelding. Wolf, lopend met prooi in de bek en is kennelijk opgemerkt omdat hij de weg overstak. En is toen vastgelegd op film.

Beoordeling situatie:

Toevallige ontmoeting, wolf vervolgt onverstoord zijn weg. Geen tekenen van directe interactie/belangstelling wolf richting auto. Natuurlijk gedrag wolf.

Kenmerken individu(en):

Het zadel, donkere tekening op de rug dicht achter de schouders, loopt op de linker flank door in een zwarte band. Staart met smalle vioolklier en lichte indruk. De vioolklier ligt wel in een grijzig vlak naar beneden. Door verschil in de rechter/linker flank moeilijk vergelijkbaar met andere wolven.

2.6 Waarneming #6 (4 maart 2024)

Videobeelden openbaar raadpleegbaar:

<https://www.facebook.com/reel/801219548688486>

Feiten en omstandigheden:

Wolweg Stroe, Wolf langs bosweg, langdurig gefilmd op korte afstand uit auto.

Beoordeling situatie:

Wolf op korte afstand met volhardende belangstelling. Af en toe schrikachtig reagerend op geluiden. Lijkt uit een auto gefilmd. Afstand onder de 10 meter en wolf zich zeer bewust van auto en passagiers. Mogelijk ter plaatse gevoerd, maar niet zichtbaar op beeld. Normaal verliest een wolf zeer snel zijn interesse bij uitblijven beloning.

Kenmerken individu(en):

Donkere borstpartij, zwart zadel uitlopend op de flank. Zwarte band voor de achterpoot (linker zijde) Vioolklier enigszins ruitvormig, in een grijs vlak, vrouwelijk dier.

2.7 Waarneming #7 (4 maart 2024)

Videobeelden openbaar raadpleegbaar:

<https://www.facebook.com/groups/933854610132377/posts/2495070430677446/>

Feiten en omstandigheden:

Locatie Garderen, Apeldoornse weg, Oud Millingseweg, beelden van facebook groep: Geen wolf. Deze vertonen een wolf, rennend langs een weg. Meerdere filmpjes van zelfde datum, verschillende wegen. Een wolf die op een weg beland is en achtervolgd/opgejaagd wordt door auto's.

Beoordeling situatie:

Opgejaagd dier. Dit is vlucht gedrag van het dier. Waarbij lopen over verharding sneller gaat dan in het bos. Dus de interpretatie dat het dier naar de weg komt om iemand te achtervolgen is gebaseerd op onoordeelkundig kijken. Dat is niet het geval.

Kenmerken individu(en):

Door het rennen te onnauwkeurig om individuele kenmerken te zien. De kans dat dit een ander individu betreft is aanwezig. Mede door het vluchtgedrag. Wel een donkere band over de staart. Filmpjes hoe een wolf, kennelijk lopend langs een weg, verontrust en opgejaagd wordt door nieuwsgierige mensen. De fietser heeft niet zijn interesse. Dit lijkt een op zich zelf staand geval en niet dezelfde wolf als bij eerdere ontmoetingen.

2.8 Waarneming #8 (7 maart 2024)

(Video)beelden:

Video van WhatsApp
op 2024-03-07 om 08

Feiten en omstandigheden:

Overdag, vermoedelijk omgeving Stroe, Bosweg. Wolf wordt opgemerkt lopend door het bos en met auto rijdend over bosweg gevolgd en gefilmd. De wolf neemt duidelijk notie van de auto en nadert een twintig tal meters voor de auto de weg. Blijft daar even staan, de auto observerend en vervolgt zijn weg, waarbij niet geheel duidelijk is of wordt doorgelopen of dat het dier een omtrekkende route aflegt.

Beoordeling situatie:

De wolf bevindt zich op korte afstand in het bos, naast een bosweg. Deze wolf is opgemerkt vanuit een auto. Vermoedelijk heeft men zijn belangstelling opgeroepen, waarop die de auto (inmiddels gestopt) voorbij gelopen is om zich voor hen op de weg te manifesteren. Heeft gekeken of er iets eetbaars kwam, mogelijk niet het geval, waarop de wolf een stuk rond gelopen is in het bos op meer afstand. Maar het verwijderen is niet doorgezet. Daarmee nog steeds afwijkend gedrag, duidelijk in reactie op menselijke aanwezigheid.

Kenmerken individu(en):

Duidelijk zwart zadel met uitloper achter linker voorpoot. Zwarte band voor de linker achterpoot. Donker vlak vanaf de vioolklier over de staart naar beneden.

2.9 Waarneming #9 (10 april 2024)

Beelden:

Video van WhatsApp
op 2024-04-11 om 10

Feiten en omstandigheden:

Fietser op fietspad ziet wolf in de verte en start filmpje. Wolf wordt blijkbaar uitgedaagd tot spelen en volgt vervolgens de fietser, welke al filmend door rijdt.

Beoordeling situatie:

Een wolf die zich speels laat uitdagen voor een achtervolging. Niet serieus, daar hij niet overgaat tot sprint (ca. 50 km/uur) waarmee hij een fietser goed kan inhalen. Wel is de start van het filmpje vreemd te noemen, omdat de aanwezigheid van de wolf kennelijk al gezien is en daarop film gestart en een stuk uitlokking van gedrag geweest. Roept vragen op, mogelijk ook wel bewust geprobeerd om iets wat in het oog springt te filmen voor gebruik op socials. De hele actie is absoluut niet agressief of te interpreteren als serieuze jacht. Eerder puur speels gedrag. Uitdagende, speelse bewegingen zijn eerder beschreven door een boswachter van Natuurmonumenten bij een ontmoeting. Op zichzelf onschuldig en speels gedrag, is dat niet wanneer een mens daarbij betrokken raakt. De angst barrière die wolf en mens normaal strict scheiden, blijkt hier niet te functioneren. Sterk afwijkend gedrag.

Kenmerken individu(en)

Individuele herkenning is onvoldoende omdat kenmerken, wegens frontaal aanzicht onvoldoende zijn. Maar gedrag komt overeen met een individu met eerder vertoonde belangstelling voor mensen.

2.10 Waarneming #10 (13 april 2024)

Beelden:

Video van WhatsApp op 2024-04-13 om 22.50.16_bec6a965.mp4

Feiten en omstandigheden:

Overdag, wolf lopend in draf op een fietspad. Gefilmd uit auto, die wolf langzaam rijdend volgt. Afstand van de weg en het fietspad ca. 10 meter.

Beoordeling situatie:

Te oordelen aan de hand van de situatie is dit een dier wat kennelijk gewend is / niet laat storen, door de aanwezigheid van een auto waaruit gefilmd wordt. Op zich is dit duidelijk afwijkend en ongewenst gedrag en getuigt van gewenning aan menselijke aanwezigheid. Al is de associatie met een auto en mensen discutabel. Maar het feit dat de auto langzaam rijdt, wat afwijkend is, had een wolf met natuurlijk gedrag laten vluchten. Er is hier geen gevaar of agressie, de wolf lijkt met zijn eigen tocht bezig. Enkel de afstand is opvallend gering.

Kenmerken individu(en):

Het beeld is onvoldoende om met zekerheid een individu te herkennen. Maar de wolf gedraagt zich dermate gewend aan een dergelijke situatie, dat het wel een bekend individu is.

2.11 Waarneming #11 (14 april 2024)

Beelden:

Feiten en omstandigheden:

Locatie: Postweg, Landgoed Leuvenum, Ermelo. Wolf op afstand van minder dan 10 meter gefotografeerd.

Beoordeling situatie:

Wolf afwachtend, voorzichtig, maar niet bang noch agressief. Eerder nieuwsgierig en ook onderzoekend. Op basis van de foto is niet duidelijk of deze uit een auto of goed zichtbaar persoon genomen is. Aan de houding te oordelen is de wolf zich bewust van menselijke aanwezigheid. Deze afstand is uiteraard ontoelaatbaar dichtbij. En sterk afwijkend van een normaal wilde wolf die lang hiervoor gevluht zou zijn.

Kenmerken individu(en):

Niet heel duidelijk zichtbaar, maar het donkere zadel en iets van een donkere lijn voor de achterpoot valt wel te ontdekken. De staart vertoont enkel een zijde, maar de vioolklier vertoont een zijdelingse uitloper. Iets wat overeen komt met de eerder gesignaleerde ruitvorm.

2.12 Waarneming #12 (18 april 2024)

Beelden:

Video van WhatsApp
op 2024-04-18 om 22

Feiten en omstandigheden:

Jonkheer Dokter Sandbergweg, Ermelo. 19.50 uur. Wolf houdt zich langere tijd op langs weg.

Beoordeling situatie:

Wolf langs de weg gefilmd aan begin avond. Houdt zich hier duidelijk al enige tijd op, ook gezien de aanwezigheid van politie, die kennelijk gewaarschuwd is en ter plaatse is gekomen om het een en ander in goede banen te leiden. De wolf vertoont overduidelijk sterk gehabitueerd gedrag, kijkt inzittenden in auto's met belangstelling aan, zekert regelmatig met de neus omhoog om zich te overtuigen van geuren. Reageert op papiertje om eetbaarheid te checken. Steekt zelfs tussen auto's door over op zijn gemak. Lijkt meer vertrouwd met een dergelijke situatie, dan dit incident. Dit dier is duidelijk gewend aan *hand-outs* uit auto's te ontvangen.

Kenmerken individu(en):

Individuele kenmerken zijn een donkere band, verticaal in de nek, een donkere streep, verticaal voor de achterpoot aan rechterzijde. Een smalle rechthoekige, staande vlek op de staart (vioolklier) in een grijsig vlak. Het betreft een vrouwelijk dier. Het zadel op de rug vertoont een zwarte enigszins gebogen, zwarte vlek. Maar beperkt in omvang. Een droge of vochtige vacht verschilt soms aanzienlijk in kleur, wat beoordeling niet vergemakkelijkt.

2.13 Waarneming #13 (19 april 2024)

Beelden:

Video van WhatsApp
op 2024-04-19 om 16

Feiten en omstandigheden:

Poolse weg, Leuvenumse bossen. Wolf langs de weg, waar deze van uit auto gefilmd wordt.

Beoordeling situatie:

De opgewonden geluiden uit de auto dringen zeker tot de wolf door, wat hem onzeker doet gedragen. Let scherp op of er iets van zijn gading verschijnt. Wanneer dat na enige tijd niet gebeurt reageert hij door 'oversprong' gedrag, het oppakken van een tak. Op zich allemaal geen agressief gedrag, maar duidelijk gericht op voedsel en schuwheid verloren, hoewel nog steeds voorzichtig en alert reagerend op een onbekend geluid. Deze wolf houdt zich te lang op rond een weg en mensen om te tolereren, op te korte afstanden. Sterk gehabitueerd gedrag met kans op escalatie.

Kenmerken individu(en):

Diverse kenmerken als de donkere banden over de flank, de donkere borst en donkere staart, passen bij het bekende vrouwelijke dier.

2.14 Waarneming #14 (25 april 2024)

Beelden:

Video van WhatsApp
op 2024-04-25 om 10

Feiten en omstandigheden:

Overdag, Ermelose heide, Tonnerberg. Een vrouw met drie aangelijnde honden ontmoet wolf op de heide. De honden blaffen, de vrouw houdt ze onder controle en gebruikt haar stem en aanwezigheid om wolf te verjagen.

Beoordeling situatie:

Wolf observeert vrouw met honden op afstand. Weet geen goed raad met de situatie en vertoont oversprong gedrag. Deels uitdagend, niet agressief, zelfs onderdanig met de staart tussen de poten. De vrouw houdt haar honden goed onder appèl en gebruikt haar stem om de wolf, wanneer die omtrekkend lopend nadert, af te schrikken. Ze doet dit consequent, met telkens als de wolf pauzeert een nieuwe impuls te geven. De wolf reageert telkens op uitroepen of bedreigingen door hierop zich te verwijderen. Op zich een goed verloop van een ontmoeting, blijft echter het feit dat deze wolf veel te dichtbij mensen komt. Maar blijkt nog wel op stem en houding te reageren. Maar deze vrouw heeft ervaring met hondengedrag en weet met die achtergrond goed te reageren. Dat is niet iedere passant gegeven. Wat verder opvalt is dat de afstand die hij houdt tot mensen, in dit geval groter is dan mensen in een auto (slechts enkele meters), en hier zeker wel 20 meter of meer. Afwijkend is het verlies aan schuwheid voor een aanwezig mens.

Kenmerken individu(en):

Deze wolf, komt qua tekening goed overeen met de eerder opdringerige wolf. Aan de linker flank zijn twee zwarte lijnen te zien, een net voor de achterpoot en de ander op de schouder. Een vrij donkere borst met een lichte band bovenaan de voorpoten. Een groot donker vlak op de staart, vanaf de vioolklier naar beneden, wat stopt voor de zwarte staartpunt (blijft lichte streep tussen bestaan).

2.15 Waarneming #15 (25 april 2024)

Beelden

Feiten en omstandigheden:

In de ochtend, 9 uur nabij Vrijrijck vakantiepark, Drieerweg-Sprielderweg. Vrouw heeft haar honden afgelegd en heeft de wolf met slaan op haar jas proberen te verjagen. Enig effect. Vervolgens blijft de wolf, de situatie opnemend, staan.

Beoordeling situatie:

Nieuwsgierige wolf, geen agressie. Wel veel te dicht bij mensen. Wat vreemd is aan dit filmpje dat is het feit dat er van uit een laag standpunt gefilmd lijkt te zijn. (ca. ooghoogte van de wolf) Vermoedelijk zijn er minimaal twee mensen geweest, waardoor iemand zich kon permitteren uit laag standpunt te filmen. Anders is hurken wel een positie waarbij je altijd onveiliger bent dan staan. Dit gedrag is dan ook de oorzaak van wat langdurig in zich opnemen van de situatie door de wolf. Door al het gezwaai met de camera is er onvoldoende beeld te verkrijgen hoe de afstand en omgeving er werkelijk uitzagen. Maar dat de afstand gering was is ene feit. De afwezigheid van schuwheid voor mensen is sterk afwijkend

Kenmerken individu(en):

Veel beelden vertonen het dier frontaal of van slechte kwaliteit. Toch is de donkere borst en staart en enkele vlekken op de flank wel herkenbaar. En dit gedrag komt ook overeen met eerdere gebeurtenissen.

2.16 Waarneming #16 (25 april 2024)

Beelden:

Video van WhatsApp
op 2024-04-25 om 16

Feiten en omstandigheden:

Wolf loopt door bos langs weg.

Beoordeling situatie:

Er staan naast de weg mensen die de wolf al enige tijd opgemerkt hebben. Ze zijn aan het filmen, terwijl de wolf in een boog wegloopt om verderop weer naar het fietspad te komen. Daar vindt hij kennelijk iets in de berm van het fietspad, waar hij aan ruikt. De wolf trekt zich weinig van de stemmen aan, maar slaat op de vlucht bij het geluid van een passerende vrachtwagen. Afstand niet gevaarlijk, maar wel te kort bij voor normaal gedrag. En daarmee dus afwijkend.

Kenmerken individu(en):

Wolf is individueel niet goed te herkennen.

2.17 Conclusie op basis van de waarnemingen

De reeks waarnemingen vertoont een tweetal uitzonderingen van toevallige ontmoetingen op geringe afstand, waarbij 2.2./2.3 even als één individu beschouwd zijn en 2.7, een vluchtend dier langs een weg, waarbij een wolf op mensen gestuit is en zich een uitweg zoekt. De overige waarnemingen betreffen een herkenbaar vrouwelijk dier, van inmiddels ongeveer een jaar oud. Voornamelijk actief op de noordelijke Veluwe, aanvankelijk lag het zwaartepunt van de waarnemingen in de Leuvenumse bossen, later is dat uitgebreid richting Ermelo en Speuld. Dit dier geboren in april/mei 2023 opereert individueel vanaf de nazomer. Waarbij vooral opgevallen is dat de normale vluchtafstand van een wolf, ca. 100 meter bij het bewust waarnemen van mensen, sterk is afgenomen tot onder de 20 meter en voor auto's slechts tot enkele meters.

Deze tolerantie tot mensen is niet acceptabel omdat dit het gevolg is van gewenning door het aanbieden van voedsel. Concreet bewijs hiervoor ontbreekt, maar in alle bekende gevallen van gehabitueerde wolven ligt dit aan dergelijk afwijkend gedrag ten grondslag. (Nowak et al 2021.). Sterke aanwijzingen hiervoor zijn het verwachtingsvol kijken naar autoramen(2.6) en het oppakken van een papiertje (2.12)

De gewenning aan mensen draagt het risico in zich dat aanvankelijk niet agressief gedrag kan omslaan op momenten waarop omstandigheden veranderen. Dat kan het simpel weg niet beantwoorden aan een verwachting zijn. Het geen voedsel of niet genoeg kunnen aanbieden e.d. Ook verwonding van de wolf, waardoor deze minder zelfvoorzienend wordt, kan zo'n omslag in gedrag veroorzaken. Ieder, niet uitgelokt, agressief gedrag van een wolf jegens mensen is niet acceptabel en dient voorkomen te worden. De betrokken wolf gedraagt zich niet agressief, maar dient wel zijn natuurlijke angst voor mensen te herstellen middels aversieve conditionering.

3. De wolf: een korte introductie

Een wolf geboren begin mei heeft in februari, op een leeftijd van ca. 9 maanden, ongeveer zijn volwassen grootte bereikt. De snelle groeiperiode vindt plaats in het eerste half jaar, vervolgens vertraagt de groei, waarbij het tempo van vrouwelijke wolven duidelijk achter blijft bij mannelijke. De groei bereikt voor beide geslachten een einde op een leeftijd van 12-14 maanden (T. Kreeger in Mech & Boitani 2003). In de laatste periode neemt vooral het gewicht toe en ontwikkelt de wolf meer kracht.

De foto- en filmbeelden in hoofdstuk 2 tonen zonder meer een jonge wolf. De wolf die te herkennen is in de beelden in hoofdstuk 2 kan als welp van dit jaar herkend worden aan de "pluiziger" vacht ten opzichte van de hardere dekharen van een volwassen wolf. Ook is de verhouding van de oren ten opzichte van de kop nog anders dan bij een volgroeide wolf (deze tonen langer en dichter bij elkaar wat door uitgroei van de schedel met een goed halfjaar verdwijnt). In eerste instantie lijkt de wolf de aanwezigheid van mensen te negeren en te tolereren, maar anders en daarmee afwijkend wordt het als een wolf zijn natuurlijke schuwheid verliest en zelfs interesse in mensen toont. Een welp in de aanwezigheid van een volwassen wolf zou door het gedrag van een volwassen dier onmiddellijk hierin gecorrigeerd worden. Een volwassen dier dat zich verwijderd bij aanwezigheid van een mens is voor een welp een duidelijk signaal. Echter op die leeftijd is het ook normaal gedrag dat welpen zich langere perioden zelfstandig in het territorium bewegen (mond. med. Prof. B. Zimmerman).

4. De rol van afstand tussen wolf en mens

Alhoewel in een dichtbevolkt land als Nederland de kans op een ontmoeting tussen wolf en mens aanzienlijk groter is dan in dun(ner) bevolkte landen, is het absoluut zaak om ervoor te zorgen dat wolven de mens blijven mijden. Nu is enige gewenning aan de mens en zijn activiteiten onvermijdelijk (Linnell et al. 2021). Veelvuldige ontmoetingen dragen bij aan de kans dat er gewenning optreedt. Zeker als daar aan de kant van de mens actief wordt geprobeerd aandacht te trekken. Een wolf die een mens observeert zonder zelf gezien te worden, is niet zorgelijk. Pas als beide partijen bewust zijn van elkaars aanwezigheid, dient een wolf afstand te houden of te nemen. Daarbij is 100 meter of meer normaal. Dichterbij is al afwijkend en zeker wanneer dit voortduurt.

In het ergste geval, volgt hierdoor mensen die actief lokken op door het aanbieden van voedsel. Riskant gedrag met egoïstische motieven om de ervaring met de wolf te delen en foto's te nemen. Dit proces wordt aangeduid met de term habituatie.

Conditionering en habituatie (als in Reinhardt, 2020) *Waar conditionering vooral het trainen van dieren door middel van belonen beschrijft is habituatie meer het vermogen van een dier om te wennen aan, en niet langer te reageren op, herhaalde stimuli die geen verband houden met positieve of negatieve gevolgen (Immel-mann 1982). Gehabitueerde wolven zijn gewend geraakt aan de aanwezigheid van mensen en hebben geleerd dat ze geen gevaar vormen. Dit kan leiden tot een merkbaar lagere vluchtafstand. Gewenningsgedrag wordt verworven door individuele ervaring.*

Beginnende habituatie (het gewend raken aan menselijke aanwezigheid) werkt in een glijdende schaal. De eerste ontmoetingen zijn onschuldig dat geldt voor beide partijen. Zowel mens als wolf kunnen zeer verschillend op een ontmoeting reageren. Maar in beide gevallen hoort daar in principe een instinctieve reactie op te volgen van schrik en angst. Gevolgd door een fysieke reactie, waarbij de mens onbehagen voelt en dit probeert te beheersen door het dier met roepen of gebaren, zijn aanwezigheid duidelijk te maken en zich terug te trekken. Voor de wolf betekent dit gevaar, waar ook een passende reactie op dient te volgen. Nu geldt ook voor beide dat de reactie, sterk aangeleerd is door sociale factoren. Als mens hebben we al vroeg over wolven allerlei zaken geleerd, lang voordat wij het dier zelf kenden. Voor de wolf geldt dat de reactie van de ouderdieren of jaarlingen binnen het roedel, een niet te negeren prikkel afgeven in reactie op mensen: vermijden!

Dat vermijden is afhankelijk van de afstand, onmiddellijk of in elk geval overtuigend. Voor wolven zijn mensen geen prooi, maar wel degelijk een risico. Wolven zijn immers sterk risicomijdende dieren en gaan conflicten bij voorkeur uit de weg. Dat principe is van belang voor een veilig samenleven en moet niet verstoord worden. Deze *imprint* van gedrag, welke dieren of mensen als gevaar te mijden, vindt al heel vroeg plaats en is een combinatie van instinctmatig handelen en aangeleerd.

Omdat wolven typisch diersoorten zijn met een adequaat leervermogen, waarmee ze zich in zeer veel uiteenlopende landschappen kunnen vestigen, kan dat leervermogen er ook toe leiden dat instinctmatig handelen onderdrukt wordt door opgedane dergelijke ervaringen.

5. Het proces van habituatie

Habituatie is het resultaat van een set van ervaringen, waarbij de angst voor mensen slijt doordat de verwachte negatieve gevolgen uitblijven.

Habituatie (als in Reinhardt, 2020) *beschrijft het vermogen van een dier om te wennen aan, en niet langer te reageren op, herhaalde stimuli die geen verband houden met positieve of negatieve gevolgen (Immel-mann 1982). Gehabitueerde wolven zijn gewend geraakt aan de aanwezigheid van mensen en hebben geleerd dat ze geen gevaar vormen. Dit kan leiden tot een merkbaar lagere vluchtafstand. Gewenningsgedrag wordt verworven door individuele ervaring.*

De eerste vorm van habituatie vindt in eerste instantie plaats door het succesvol negeren van menselijke aanwezigheid. En de afstand waarop kan vervolgens langzaam aan afnemen. Bovendien kunnen opzettelijk of onopzettelijk sterke prikkels uitgaan van de menselijke omgeving: een afvalbak met eten. Daarvoor hoeft een wolf enkel de geur van mensen te overwinnen om makkelijk voedsel te bemachtigen. Wanneer hier gewenning optreedt, kan een dergelijke plek frequent bezocht worden en ontdekken mensen dat het wel spannend is om de wolf iets te geven. Daarom is het onbereikbaar houden van voedsel, afvoeren van kadavers, zeker indien dichtbij menselijke aanwezigheid is, hierbij van groot belang. Want dergelijk voedsel kan aantrekkelijk zijn en brengt wolven daardoor dichterbij de menselijke omgeving. Honger kan in dit geval dé motivatie zijn om angst te overwinnen, waarmee een ongewenste spiraal wordt ingezet.

5.1 Wat is normaal en hoe vaak komt habituatie voor?

Het volledig verliezen van schuwheid is uitzonderlijk: normaal blijven wolven weg van menselijke activiteit (Bassi et al. 2015; Carricondo-Sanchez et al. 2020). Jonge en dispergerende individuen vertonen dit gedrag wat vaker, waarbij wat meer tijd nodig is om zich te overtuigen van een mens bij confrontaties. Volwassen, territoriale wolven vertonen normaal geen opdringerig gedrag tegenover mensen (Kojola et al 2016; Mancinelli et al 2019). Het gros van de wolven (50%) vertrekt bij elke aanwezigheid van mensen, een ander deel (40%) neemt mensen op grote afstand waar wat niet leidt tot onmiddellijk vluchten. Maar verlegt wel zijn route om een ontmoeting te vermijden. Slechts een klein deel van de wolven (10%) vertoont niet direct angst, maar negeert mensen en voertuigen en zij veranderen hun route niet, maar maken geen oogcontact met mensen en passeren negerend zonder noemenswaardige reactie (Smith et al, 2020). Van enkele bekende gevallen was een verlies van schuwheid, terug te voeren op ziekte, verlies van gezicht. Een enkel eerder in de literatuur beschreven voorval deed zich voor in het Munster-roedel in Duitsland, waar vermoedelijk jonge wolven gevoerd zijn op een militair oefenterrein (Reinhardt et al 2020). Een vergelijking tussen zes Europese landen, op beleid en ervaringen met probleem wolven had als uitkomst dat, ondanks grote verschillen per land in aantallen wolven en perioden van vestiging, afwijkend en risicovol gedrag slechts sporadisch voorkomt (Bommel et al, 2020).

5.2 De rol van 'liefhebbers'

Natuurfotografen hebben als (natuur)liefhebbers een eigen werkwijze ontwikkeld. Wat begint met een voederplank voor vogels thuis, wordt een gewoonte om ieder gewenst dier met aanbod van voedsel, makkelijker en op kortere afstand voor de lens te krijgen dan in het wild mogelijk. In het buitenland zijn er gevallen bekend van schuilhutten die verhuurd worden aan fotografen om roofdieren te kunnen fotograferen. Die roofdieren vertonen zich daar enkel door een geregeld aanbod van voedsel. Bij beëindiging van het toerisme(seizoen) vervalt de motivatie om deze dieren te blijven voeren en liggen incidenten met deze dieren, die geleerd hebben mensen te associëren met makkelijk voedsel voor de hand.

5.3 Het gevaar van habituatie

Een wolf die gedrag van habituatie vertoont, kan tot een conflictsituatie met de mens komen. De persoon die niets qua voedsel te bieden heeft, kan het slachtoffer worden van bijtincidenten of erger. Hier zijn diverse goed gedocumenteerde gevallen binnen Europe van bekend (Nowak et al 2021). In feite levert elk roofdier wat aan menselijk voedsel gewend is geraakt op enige termijn een ernstig risico op. Dat kan soms lang uitblijven, maar bij een plotselinge conditie verslechtering door verwonding of voedsel tekort komt dergelijk aangeleerd gedrag weer boven met ongewenste gevolgen. De Amerikaanse uitspraak: “Een gevoerd dier is een dood dier”, is veelzeggend. Zodra een roofdier de grens passeert en een mens bedreigt of aanvalt, wordt het zijn dood. Terwijl de oorzaak niet bij het dier ligt, maar bij menselijk ongepast gedrag.

Een recent voorbeeld uit de provincie Drenthe, in leeftijd en gedrag enigszins vergelijkbaar met de Noordelijke Veluwe, betrof een jonge wolf in het buurtschap Oude Willem, wat tegen het Nationaal Park Drents-Friese wouden aan ligt. Daar verscheen een jonge wolf, die ontdekt had dat een grasland vol zat met makkelijk te vangen woelmuizen. Daar bracht deze wolf veel tijd maar door de ligging langs een weg bleef dit niet onopgemerkt. Dit bood de kans aan allerhande wolftoeristen om, op de hoogte middels sociale media, massaal te verschijnen. En ook hier weer pogingen tot lokken met voer en allerlei handelingen om de aandacht van de wolf te vangen, voor een foto. Met het risico van habituatie en overlast voor de omgeving.

In de ontstane situatie rond Oude Willem is het doel tweeledig. De (opdringerige) mens moet tegen zichzelf beschermd worden door habituatie van de wolf tegen te gaan, door afstand te bewaren en elke vorm van associatie tussen mens en voedsel uit te bannen. Waarbij de wolf de mens zodanig dient te respecteren dat hij zich op ruime afstand terug trekt bij zijn aanwezigheid. Daarvan valt ook terecht op te merken dat het telkens gedwongen is te moeten verkassen doordat mensen opdringen, een ongeoorloofde verstoring is. Verstoring wordt in de regels die bescherming van soorten moeten waarborgen, ook als een ongeoorloofd gedrag benoemd. Enkel is de opzet vaak moeilijk aantoonbaar en verleent deze ruimte aan mensen die hierin geen verantwoording nemen voor mogelijke gevolgen. Hierin ligt een taak voor verantwoordelijke overheden.

In dit specifieke geval speelt de auto ook een rol. Een parallel met een aantal van de huidige ontmoetingen tussen wolf en mens op de Noord-Veluwe. Mensen voelen zich hierin veilig en gedragen zich mogelijk opdringend. En de mens is voor een wolf in een auto niet als mens herkenbaar. Zo werkt een auto als “schuilhut” en verlaagd de tolerante afstand tot een wolf. Dit moet sterk ontmoedigd worden. Normaal of *goed* wolvengedrag valt te onderscheiden in wolven die elk contact met mensen actief vermijden. En bij een zeldzame ontmoeting zich direct terug trekken. Daarnaast kun je tolerante wolven onderscheiden, dat zijn degene die zich ongestoord gedragen bij een ontmoeting met mensen op afstand. Deze bewaren afstand en vluchten wanneer de afstand kleiner wordt.

Wanneer wolven zich niet ongemakkelijk gaan gedragen in de nabijheid van mensen is er sprake van habituatie. Deze wolven negeren mensen in eerste instantie en gaan gewoon hun gang. In de meeste gevallen zijn deze wolven blootgesteld aan ontmoetingen met mensen, zonder negatieve gevolgen op jonge leeftijd. Doorgaans in afwezigheid van oudere wolven.

5.4 Acteren

Het is van groot belang om te acteren op de eerste tekenen die wijzen op een verandering in gedrag. Dit moet uiteraard zorgvuldig en in overeenstemming met de mate waarin schuwheid verloren is, gecorrigeerd worden. Aanvankelijk is dat een milde reactie, waarbij vooral de aanwezigheid van de mens, helder wordt gecommuniceerd. Dit betekent niet vanuit een auto, maar herkenbaar als mens, rechtopstaand, eventueel met armen boven het hoofd nog groter overkomen en onze stem gebruiken. Duidelijk naar de wolf roepen dat je aanwezig bent. Geen gegil of angst tonen, maar overtuiging. Hoe zwaarder de toon waarmee wordt gesproken, des te beter. Een wolf zal zich hierop verwijderen. Een afstand kleiner dan 100 meter kan voorkomen, maar moet aanleiding zijn om zich te verwijderen. Uitgangspunt daarbij is dat de wolf zich bewust is van de menselijke aanwezigheid (een persoon in een auto is voor een wolf een minder duidelijke aanwezigheid). Indien een wolf hier niet op reageert, kun meer lawaai een oplossing zijn. Een claxon, luide radio e.d. zijn voor een wolf onbekende geluiden en moeten hem overtuigen. Door het uitmuntende gehoor van een wolf kan het niet zo zijn dat hij iets niet hoort, hij kan het signaal wel negeren. Daarom is de combinatie van menselijke geluiden en eigen zichtbaarheid van belang. Zwaaien met licht kan ook helpen, de wolf te overtuigen van het bewaren van gepaste afstand.

Voor een wolf die heel dichtbij is (30 meter of minder) en zich nergens iets van aantrekt, kan het gooien met stenen goed helpen. Maar let wel goed op bij stenen van de grond pakken, gebukt lijkt je minder groot. Maar een dergelijke situatie is uiterst zeldzaam en valt niet snel te voorzien. Stenen gooien dient enkel toegepast te worden op een zeldzaam moment van onveiligheid. Dus ter verdediging van jezelf. Niet als maatregel. En een wolf zonder een historie van veelvuldig menselijk contact, zal nooit zo dichtbij komen. Dus stenen gooien zal daarom ook niet snel in de praktijk voorkomen. Bovendien leren wolven heel snel te anticiperen op een gooi beweging, waardoor de effectiviteit snel afneemt. Als blijkt dat een wolf menselijke aanwezigheid accepteert zonder reactie door de onderlinge afstand te vergroten of dat niet doorzet maar een eindje verder blijft staan. Een normaal gedragende wolf verwijdt zich uit zicht (tijdens verwijderen af en toe omkijken en even blijven staan is normaal). Zo niet is er nadere gepaste actie noodzakelijk. Een gerichte prikkel die wederom duidelijk geassocieerd moet kunnen worden met menselijke aanwezigheid en een situatie waarin de wolf ongewenst is. Een ongewoon hard geluid, lichtflitsen, een boze uitval met veel hard stemgeluid. Claxon van een auto. Maar elke maatregel moet in combinatie met een zichtbare mens uitgevoerd worden.

6. Aversieve conditionering

Aversieve conditionering van wolven is een proces wat oploopt in gradatie.

***"Aversieve conditionering"** Onder aversieve conditionering wordt simpel gezegd handelingen verstaan die een aangeleerde gewoonte weer afleren. En omdat wolven intelligente dieren zijn met het vermogen om van situaties te leren, is het logisch dat ze ook ontvankelijk zijn voor een omgekeerd proces. Hiervoor zijn milde of juist sterke prikkels nodig die in associatie met een slecht gedrag gebruikt worden, zodanig dat de wolf ontvankelijk is voor een leermoment door associatie van aanwezige personen en prikkels."*

Het doel is steeds een wolf een negatieve ervaring met mensen te bezorgen, waarbij die leert deze te vermijden. Het effect hangt samen met de mate waarop een wolf een motivatie heeft ontwikkeld om zich wel bij mensen op te willen houden. Dit varieert van de aanwezigheid van mensen negeren omdat een bepaalde interesse sterker is. Bij voorbeeld beschikbaar voedsel, een karkas, aanwezigheid van een prooi, muizen zoals bij het geval van "Oude Willem". Maar dit negeren is alleen aanvaardbaar als het op een heel ruime afstand gebeurt in een open gebied, waarbij wolf en mens zich bewust zijn van elkaars aanwezigheid (50-70 meter of meer). En er vervolgens wel resulteert in dat de wolf deze afstand in zijn eigen tempo vergroot.

In Nederland is de trefkans voor een wolf met een mens nu eenmaal hoger dan in dunbevolkte streken, dus enige aanpassing zal daarbij horen (in noordelijk toendra gebied is de reactie afstand eerder 500 meter). Negatieve ervaringen beginnen bij het duidelijk herkenbaar maken van de aanwezigheid van een mens. De menselijke stem en zijn houding recht op. Een volgende stap is om daar meer dreiging vanuit te laten gaan. Dat kan door inzetten van harde geluiden of lichtflitsen in het donker (een claxon, gastoeter e.d.).

Een volgende fase wordt bereikt wanneer een wolf dergelijke intimiderende geluiden, gepaard gaand met duidelijk menselijke aanwezigheid, negeert of in elk geval onvoldoende actie onderneemt om zich te verwijderen. De aversieve acties zullen bij aanhoudend negeren van waarschuwingen en dreigen tot fysieke prikkels moeten overgaan, om effect te sorteren. Vanaf een dergelijke ontwikkeling moet er consequente opvolging van dit gedrag plaats vinden, om de kans op het bereiken van de laatste fase te voorkomen. Om fysieke prikkels effectief en veilig voor wolf en mens uit te voeren is het hierna besproken paintball het meest geschikte middel. De ernst van het toepassen van een dergelijk middel, is vooral ingegeven om de angst voor mensen definitief te herstellen. En afglijden naar de laatste fase te voorkomen. De laatste fase is gekenmerkt door dieren die zo gewond geraakt zijn aan mensen dat ze een veiligheid risico gaan vormen omdat ze in alle gevallen een positieve ervaring met voedsel opgedaan hebben en bij het niet verstrekken daarvan op enig moment agressief kunnen reageren of erger. Deze laatste groep is uiterst zeldzaam en moet uiteraard zodra er tekenen bekend zijn van gedrag wat deze richting op dreigt te gaan, met goede aversieve maatregelen worden aangepakt. In het geval van agressief gedrag, bijtincident e.d. wat voortvloeit uit voortgaande habituatie is enkel nog een lethale oplossing mogelijk.

Een afstand wolf tot mens onder de 30 meter is ontoelaatbaar. Hiervoor is in Amerika ervaring opgedaan met het gebruik van paintball en dit voldoet in de praktijk goed. Een duidelijk signaal naar de wolf in overtreding en een veilige toepassing met betrekking tot de kans op letsel. Maar het belangrijkste is een dergelijke ontwikkeling veel eerder te onderkennen en gepaste maatregelen te nemen. Het daarbij verstoren van een individu kan uit algemeen belang, zowel voor het betrokken individu als voor de potentieel toekomstige slachtoffers, goed te verantwoorden zijn.

De praktijk is echter weerbarstig doordat zich acute situaties aandienen die om handelen vragen om risico's te minimaliseren voordat calamiteiten geen enkele mogelijkheid meer bieden om tot gedrag verandering te komen. Daarbij zijn calamiteiten in weerwil van de publieke opinie zo zeldzaam dat ze ook geen hoge onderzoeksprioriteit krijgen.

Onderzoek naar cognitie en conditionering leveren hiervoor suggesties die in toepassingen moeten tonen welke de beste resultaten opleveren. Dit heeft ertoe geleid dat de managers van natuurgebieden, indien geconfronteerd met risicovolgedrag van dieren, zelf iets gaan proberen en de uitwisseling van ervaringen is de basis waarop wij een werkwijze die passend is bij de situatie moeten kiezen. Een solide wetenschappelijk frame ontbreekt hiervoor, enkel “best practise” uit ervaring. Dergelijke ervaringen zijn voor Europa verzameld in ‘How to deal with bold wolves’ (Reinhard et al. 2020) en enkele grote National Parken in Amerika hebben richtlijnen hoe hiermee om te gaan opgesteld (met name Denali NP en Yellowstone NP).

6.1 Verjagen en aversieve conditionering

Om ongewenst gedrag om te draaien zijn een aantal maatregelen te nemen. Met als uitgangspunten het bewaren van de veiligheid voor mensen en het behoud van een wilde wolf met respect voor de mens. Als eerste maatregel is het uitbannen van elke associatie met antropogeen voedsel en voedsel verstrekking in welke vorm dan ook. Vervolgens zorgen voor voldoende afstand tussen wolf en mens. Het verjagen van een wolf door mensen die roepen, toeteren etc. is effectief in de tolerantie fase en het beperken van de mogelijkheid tot ontmoeten van mensen kunnen daarin maatregelen zijn. Het zou goed zijn om een toelaatbare afstand van 100 meter te communiceren. Bij kortere afstand zouden beide partijen zich terug moeten trekken, maar in elk geval de mens.

De hardleerse wolf dient vervolgens steviger aangepakt te worden. De aversieve conditionering bestaat uit negatieve ervaringen op laten doen in situaties waarin de mens als veroorzaker of minstens als daarbij duidelijk aanwezige factor te herkennen is voor de wolf. Dit betreft situaties waarbij dit “leereffect” aanwezig dient te zijn.

Dat kunnen harde knallen zijn, met een alarm pistool, gastoeter of knal vuurwerk. De inzet van “cracker shells” een explosie op afstand, vergelijkbaar met het afschieten van knalvuurwerk, maar door afvuren met een geweer te richten en toepasbaar op grotere afstand, kan ook effectief zijn. Het is de opzet een knal ruim boven het dier te veroorzaken. Al is dit te categoriseren als een lagere stap ten opzichte van bijvoorbeeld paintball, door de direct voelbare prikkel die uitgedeeld wordt ten opzichte van een geluid zonder voelbare impact. Het paintballgeweer is vooral goed en veilig te gebruiken op de kritische ‘korte afstand’. Hiermee is gericht en effectief een pijnprikkel uit te delen op een veilige afstand van 15 – 30 meter. Zowel voor de schutter als de ontvanger van het projectiel. Bij correct gebruik en gericht op de achterhand, waarbij het minste risico op enig letsel aanwezig is, heeft dit middel in Yellowstone, USA goede resultaten geboekt. En heeft de voorkeur boven andere middelen bij een serieus gehabitueerde wolf, zoals hier aan de orde. Het effect laat zich mogelijk verklaren doordat de wolf deze plotselinge pijnprikkel niet ziet aankomen, wat een extra angstige ervaring oplevert.

6.2 Uitvoering en middel aversieve conditionering

Een paintballschutter dient duidelijk zichtbaar te zijn voor de wolf, dus niet vanuit een auto toepassen. Speciaal op de “leermomenten” waar een wolf ongewenst gedrag vertoont in de directe nabijheid van mensen of hun omgeving. Een schutter dient getraind te zijn en over een hoge trefzekerheid te kunnen beschikken.

Bij de uitvoering is (publiek) begeleiding een voorwaarde. Zowel om het effect te evalueren als de schutter zijn werk uit te laten voeren, terwijl de begeleiding extra attentie van de wolf kan vragen.

Om aversieve conditionering door middel van afschrikking te bereiken, moet het mogelijk zijn om de wolf te treffen met afschrikprojectielen en moet de wolf de negatieve prikkel kunnen associëren met zijn eigen gedrag. Een scherpe pijn veroorzaakt door een projectiel, waarvan de herkomst door een wolf niet begrepen wordt, zorgt voor een veel sterkere aversieve ervaring dan andere middelen. En om dit veilig toe te kunnen passen is een grote doelnauwkeurigheid een vereiste. Een tweede vereiste is dat de afstand goed geschat moet kunnen worden. Projectielen zoals rubberen kogels hebben op korte afstand een te hoge inslagenergie. En gebruik op grote afstand is niet wenselijk vanwege de onduidelijkheid over te leggen associaties. Dan mist het raken zijn leereffect. Rubber of kunststofschild vormt snel een risico door de spreiding en daarmee onnauwkeurigheid. Het treffen van een oog zou ernstig letsel veroorzaken, dat is niet het doel.

Paintball is een goed alternatief, ontworpen voor (recreatief) menselijk gebruik en met voldoende impact om te werken en met grote veiligheidsmarges. In Yellowstone NP wordt dit middel tegenwoordig bij voorkeur toegepast. Indien correct toegepast en gericht op de achterste delen van het lichaam, de gespierde achterhand. Niet de zijde of de kop met risico voor de ogen, is het een veilig middel. Tegenwoordig gebruikt men biologisch afbreekbare krijt-paintballs, maar voorheen ook gewone paintballs met een zelfde impact. Ze bieden een ruime veiligheidsmarge, maar veroorzaken ook een gewenste fysieke reactie van ongemak die ongelooflijk effectief kan zijn tijdens leerzame momenten waarop je negatief gedrag probeert te veranderen zoals wolven die te dicht bij mensen komen. De ervaring leerde dat 84% van de beschoten wolven onmiddellijk reageerde met weg te rennen na een dergelijk actie.

"The success of paintballs in 84% of encounters and the extremely low risk of injury to the animal make paintballs the preferred method for hazing wolves in Yellowstone National Park. We would recommend the use of this method in other areas experiencing issues with habituated wolves. Paintball guns and munitions are a safe and effective tool to use along a course of management action to stop or reverse undesirable behaviors in wild wolves"

Ontleend aan: 'The use of Paintballs as a Tool to Aversively Condition Wolves in Yellowstone National Park' Stahler et al.

In aanvulling op de praktijkervaring uit Yellowstone NP is er in Duitsland praktijkonderzoek gedaan naar de technische werking van in te zetten munitietypen in een opstelling in een poging effecten in te schatten voor de inzet bij aversieve conditionering, betreffende de wolf.

7. Planning

Om aversieve conditionering goed in te zetten moet een goed plan worden opgesteld om verschillende gradaties van maatregelen in te kunnen zetten, telkens proportioneel ten opzichte van het ongewenste gedrag. De effecten moeten goed gemonitord worden in relatie tot het te bereiken doel en men moet de middelen in effectiviteit kunnen opschalen bij ongewenst resultaat, zodanig dat dit als nog in alle redelijkheid behaald kan worden. Bij de inzet van een actie dient ook gedacht te worden aan monitoring van het effect en eventueel zo kort mogelijk op de eerste ervaring een herhaling indien de wolf nog enige twijfel ten opzichte van de bedoeling vertoont.

8. Doel

Doel is om met een leerproces, aangeleerde zaken af te leren. En per definitie vergt afleren wat meer inspanning dan aanleren. Daarvan dient men zich in de planning van een aanpak bewust te zijn. En de uitvoering dient consequent uitgevoerd te worden, door afstraffing van terugval in ongewenste gewoonten direct te corrigeren. Een goede aanpak levert doorgaans een afdoend resultaat, waarbij wolf en mens een veilig bestaan gegarandeerd kan worden.

9. Advies voor de Noordelijke Veluwe

Het vertoonde gehabitudeerd gedrag van de betrokken wolf ontwikkelt zich negatief, in die zin dat deze wolf steeds duidelijker gedrag vertoont wat niet anders geïnterpreteerd kan worden dan voedselconditionering. Het dier richt zich zowel op mensen als auto's, zodanig dat een auto zijn betekenis als element in het landschap, verruild heeft voor een potentiële voedselbron, middels toegeworpen eetbare zaken. De laatste manifestatie daarvan op 18-04-2024 langs de Sandbergweg te Ermelo (zie onder meer 2.12) is voldoende overtuigend. De afstand wolf – auto wordt hierbij verwaarloosbaar klein. Ook zijn er al ontmoetingen met mensen gerapporteerd waarbij onderlinge afstanden slechts enkele meters betroffen. De overweging dat het aanbrengen van een gps-zender met bijbehorende verdooving een te zwaar middel is voor een wolf die beginnend gehabitudeerd gedrag vertoont blijft overeind. Voor recidive biedt het wel een toegevoegde waarde met de mogelijkheid het gedrag te monitoren, gekoppeld aan locaties. Voor vervolg acties levert dit de gewenste ondersteuning om aversieve conditionering met behulp van het paintball geweer uit te kunnen voeren en de effectiviteit te beoordelen. Het verdoven en aanbrengen van een zender, heeft als bijkomend effect zichzelf bewezen als aversieve ervaring voor een betrokken dier.

Op dit moment is snelheid geboden om het vertoonde gedrag te stoppen. De eerste, uitvoerbare maatregel krijgt de voorkeur. Dat kan de inzet van het paintballgeweer zijn. Dat is praktisch makkelijker dan een gps-zender aanbrengen. Wel kan een eerdere paintball ervaring, het succesvol verdoven door het bewaren van meer afstand, nadelig beïnvloeden. De referenties van de paintball toepassing in Yellowstone N.P. zijn veel belovend. De ervaring daar is dat slechts een enkeling een vervolg paintball ervaring nodig heeft om af te zien van het weer benaderen van mensen. Blijkt de toepassing niet effectief dan volgt de stap naar het toepassen van een gps-zender om de ontwikkeling, de wolf en zijn gedrag nauwlettender te kunnen volgen.

Wel zij nog het volgende opgemerkt. De betrokken wolf heeft tot op heden geen agressief gedrag heeft vertoond. Maar bij een voortgaande ontwikkeling valt dat niet uit te sluiten. Daarmee zouden we in een andere situatie belanden. Bij een bijtincident is dat duidelijk, voor het overige moet dit uiteraard wel goed beoordeeld worden. De uitwerking van verschillende ervaringen zijn moeilijk te voorspellen. Een eerste ervaring met paintball kan voor het dier resulteren in absoluut vermijden van de locatie waar deze ervaring is opgedaan, zonder koppeling aan mensen. Datzelfde kan opgemerkt worden bij een verdoven/zender actie. Hoewel het niet waarschijnlijk is, omdat bij alle handelingen daarvoor nodig een sterke mensengeur achterblijft. Om het risico van associatie met een onbedoeld leereffect als *plaats* en niet met de veroorzakende *mens* te ondervangen, moet de mogelijkheid bestaan om vervolgacties uit te voeren met de juiste associaties, waarbij de termijn van reactie op continuerend ongewenst gedrag zo minimaal mogelijk dient te zijn.

Samenvattend:

Gelet op de waarnemingen en het vastgestelde afwijkende gedrag, is zo spoedig mogelijk overgaan tot de inzet van paintball het advies. Parallel is het advies om het toepassen van een zender voor te bereiden - zodanig dat wanneer dit gewenst is, geen tijd aan procedures verloren gaat. Daarnaast is een voldoende ruim gedefinieerd gebied belangrijk. Dit laatste om ontwijking van locaties, met behoud van ongewenst gedrag te kunnen ondervangen. Het advies is om de uitvoering op de mogelijk kortste termijn te starten. Om voldoende en benodigde handelingsvrijheid te hebben dient de periode waarin er gebruik gemaakt kan worden van paintball als aversief middel de verwachte tijd van geboorte tot dispersie van jonge dieren te beslaan. De meeste gevallen van habituatie starten op een leeftijd van ca. 5 maanden en kunnen zich tot dispersie (ca. 18 maanden) verder ontwikkelen. Het is van belang dit ongewenste gedrag juist in deze periode te keren. Voortduren van dit gedrag, bij een eventuele kans op escalatie/agressie, is niet te verantwoorden.

Studio Wolverine, dier-ecologisch onderzoek

5.1.2e

De begrippen:

Habituatie (als in Reinhardt, 2020) beschrijft het vermogen van een dier om te wennen aan, en niet langer te reageren op, herhaalde stimuli die geen verband houden met positieve of negatieve gevolgen (Immel-mann 1982). Gehabitueerde wolven zijn gewend geraakt aan de aanwezigheid van mensen en hebben geleerd dat ze geen gevaar vormen. Dit kan leiden tot een merkbaar lagere vluchtafstand. Gewenningsgedrag wordt verworven door individuele ervaring.

Conditionering is een leerproces waarbij bepaald gedrag wordt versterkt of verzwakt door positieve of negatieve stimuli. Hier verwijst hier naar operante conditionering (in tegenstelling tot klassieke conditionering), waarbij een dier leert door middel van beloning of straf en de frequentie van gedrag dienovereenkomstig verhoogt of verlaagt.

De synergetische toepassing van verschillende disciplines als ecologie, ethologie, gedrag ecologische technieken en kennis, maar ook ethiek zouden nodig zijn om tot een goede en verantwoorde werkwijze te komen in het geval dat zich een situatie voordoet waarbij een (beschermde) dier ongewenst gedrag vertoont waarvan het wenselijk is dit af te leren ter voorkoming van calamiteiten met uiteindelijk lethaal ingrijpen. Ervaringen zoals die opgedaan zijn bij de bescherming van vee kunnen daarbij bruikbaar zijn. Uitgezonderd het gebruik van honden door herders, zijn de meeste oplossingen vooral statisch. Hekken, schrikdraad etc. met weinig relevantie voor toepassing bij wild levende dieren.

Conflicten tussen mens en dier vereisen kennis van de ecologie van de soort om beweeg redenen te kennen en omgevingsfactoren te begrijpen, zeker waar die in eerste instantie beïnvloed zijn door menselijk gedrag. Veelal ligt daar het initiatief, waarvan de gevolgen naderhand bij een dier moeten worden gecorrigeerd.

Conditioneringsstudies zijn vaak uitgevoerd met honden (*Canis familiaris*) (bijv. Wyrwicka, 2017), een nauwe verwant van wolven, en zouden ons kunnen helpen methoden te kiezen met mindere kans op gewenning of mislukking. Een onderzoeksteam van het Konrad Lorenz Instituut voor Ethologie werkt met zowel wolven als honden in gevangenschap en vergelijkt de twee soorten (bijv. Rao et al. 2018) De informatie verzameld in een omgeving in gevangenschap met roofdieren of grote carnivoren "modellen" (dat wil zeggen honden of katten) is belangrijk voor toepassing in een wilde omgeving waar externe factoren moeilijker te controleren zijn.

Aversieve conditionering Onder aversieve conditionering wordt simpel gezegd handelingen verstaan die een aangeleerde gewoonte weer afleren. En omdat wolven intelligente dieren zijn met het vermogen om van situaties te leren, is het logisch dat ze ook ontvankelijk zijn voor een omgekeerd proces. Hiervoor zijn milde of juist sterke prikkels nodig die in associatie met een slecht gedrag gebruikt worden, zodanig dat de wolf ontvankelijk is voor een leermoment door associatie van aanwezige personen en prikkels. Aversieve conditionering wordt in de praktijk ingezet bij situaties waar wolven tekenen vertonen van verlies van angst voor mensen. Dat uit zich door achterwege blijven van normaal vluchtgedrag, verminderde vluchtafstand tot het tolereren of actief benaderen van mensen. Omdat angst een sterke prikkel is, is het verlies daarvan geen plotseling gebeuren maar een proces. In meerderheid

van alle bekende gevallen is gebleken dat voedsel de motivatie levert om tot deze gedragswijziging te komen. Afhankelijk van hoe ver een dergelijk proces gevorderd is, bepaalt welke middelen proportioneel ingezet zouden moeten worden om deze ongewenste ontwikkeling te keren.

De praktijk is echter weerbarstig doordat zich acute situaties aandienen die om handelen vragen om risico's te minimaliseren voordat calamiteiten geen enkele mogelijkheid meer bieden om tot gedrag verandering te komen. Daarbij zijn calamiteiten in weerwil van de publieke opinie zo zeldzaam dat ze ook geen hoge onderzoeksprioriteit mee krijgen. Onderzoek naar cognitie en conditionering leveren hiervoor suggesties die in toepassingen moeten tonen welke de beste resultaten opleveren.

Dit heeft ertoe geleid dat de managers van natuurgebieden, indien geconfronteerd met risicovol gedrag van dieren, zelf iets gaan proberen en de uitwisseling van ervaringen is de basis waarop wij een werkwijze die passend is bij de situatie moeten kiezen. Een solide wetenschappelijk frame ontbreekt hiervoor, enkel "best practise" uit ervaring. Dergelijke ervaringen zijn voor Europa verzameld in 'How to deal with bold wolves' (Reinhard et al. 2020) en enkele grote National Parken in Amerika hebben richtlijnen hoe hiermee om te gaan opgesteld. (met name Denali NP en Yellowstone NP)

Referenties

Bommel, F. van, D. Klees, M. La Haye & J. Thissen (2020). Analyse probleemsituaties wolf. Rapport 2020.16. De Zoogdierverseniging, Nijmegen.

Caniglia R, Galaverni M, Delogu M, Fabbri E, Musto C, Randi E (2016) Big bad wolf or man's best friend? Unmasking a false wolf aggression on humans. *Forensic Sci Int Genet* 24:e4–e6

Carricondo-Sanchez D, Zimmermann B, Wabakken P, Eriksen A, Milleret C, Ordiz A, Wikenros C (2020) Wolves at the door? Factors influencing the individual behaviour of wolves in relation to anthropogenic features. *Biol Conserv* 244:108514

Dressel S, Sandström C, Ericsson G (2015) A meta-analysis of studies on attitudes toward bears and wolves across Europe 1976–2012.

Eriksen, A., Versluijs, E., Fuchs, B., Zimmermann, B., Wabakken, P., Ordiz, A., ... & Rieger, S. (2022). A Standardized Method for Experimental Human Approach Trials on Wild Wolves. *Frontiers in Ecology and Evolution*, 10, 793307.

van Heel BF, Boerboom AM, Fliervoet JM, Lenders HJR, van den Born RJG (2017) Analysing stakeholders' perceptions of wolf, lynx and fox in a Dutch riverine area. *Biodivers Conserv* 26:1723–1743

Huber J, von Arx M, Bürki R, Manz R, Breitenmoser U (2016) Wolves living in proximity to humans. Summary of a first enquiry on wolf behaviour near humans in Europe KORA Bericht Nr 76

Immelmann, K. (1982). Wörterbuch der Verhaltensforschung. (*No Title*).

IPO 2019, Interprovinciaal wolvenplan. IPO, Den Haag

Kojola I, Hallikainen V, Mikkola K, Gurarie E, Heikkinen S, Kaartinen S, Nikula A, Nivala V (2016) Wolf visitations close to human residences in Finland: the role of age, residence density, and time of day. *Biol Conserv* 198:9–14

Lelieveld G, Beekers B, Kamp J, Klees DJC, Linnartz L, van Norren E, Polman E, Vermeulen R (2016) *The first proof of the recent presence of wolves in the Netherlands*. *Lutra* 59 (1-2): 23-31.

Linnell JDC, Andersen R, Andersone Z, Balciuskas L, Blanco JC, Boitani L, Brainerd S, Breitenmoser U, Kojola I, Liberg O, Løe J, Okarma H, Pedersen HC, Promberger C, Sand H, Solberg EJ, Valdmann H, Wabakken P (2002) The fear of wolves: a review of wolf attacks on humans. Norsk institutt for naturforskning, Oppdragsmelding 731

Linnell, J. D., Kovtun, E., & Rouart, I. (2021). *Wolf attacks on humans: an update for 2002–2020*. Norwegian Institute for Nature Research (NINA).

Langenhof, M. R., & Komdeur, J. (2018). Why and how the early-life environment affects development of coping behaviours. *Behavioral Ecology and Sociobiology*, 72(3), 34.

Mancinelli S, Falco M, Boitani L, Ciucci P (2019) Social, behavioural and temporal components of wolf (*Canis lupus*) responses to anthropogenic landscape features in the central Apennines, Italy. *J Zool* 309:114–124

McNay ME (2002) Wolf-human interactions in Alaska and Canada: a review of the case history. *Wildl Soc Bull* 30:831–843

McNay ME, Mooney PW (2005) Attempted predation of a child by a gray wolf, *Canis lupus*, near Icy Bay, Alaska. *Can Field-Nat* 119: 197–201

Mech LD, Boitani L (eds) (2003) *Wolves: behavior, ecology, and conservation*. Chicago University Press, Chicago

Nowak, S., Szewczyk, M., Tomczak, P., Całus, I., Figura, M., & Mysłajek, R. W. (2021). Social and environmental factors influencing contemporary cases of wolf aggression towards people in Poland. *European Journal of Wildlife Research*, 67, 1-12.

Rao, A., Range, F., Kadletz, K., Kotrschal, K., & Marshall-Pescini, S. (2018). Food preferences of similarly raised and kept captive dogs and wolves. *PLoS One*, 13(9), e0203165.

Reinhardt I, Kaczensky P, Frank J, Knauer F, Kluth G (2020) How to deal with bold wolves. Recommendations of the DBBW. BfN-Skripten 577. Federal Agency for Nature Conservation, Bonn

Smith, D.W., D.R. Stahler, R. McIntyre, E.E. Stahler, K.A. Cassidy (2020b): Wolves and Humans in Yellowstone. In: Smith, D.W., D.R. Stahler, D.R. MacNulty (editors) 2020. *Yellowstone Wolves Science and Discovery in the World's First National Park*. University of Chicago Press

Türkmen S, Sahin A, Gunaydin M, Tatli O, Karaca Y, Turedi S, Gunduz A (2012) A wild wolf attack and its unfortunate outcome: rabies and death. *Wilderness Environ Med* 23:248–250
Eur J Wildl Res (2021) 67:69 Page 11 of 12 69

Versluijs, E., Eriksen, A., Fuchs, B., Wikenros, C., Sand, H., Wabakken, P., & Zimmermann, B. (2022). Wolf Responses to Experimental Human Approaches Using High-Resolution Positioning Data. *Frontiers in Ecology and Evolution*, 10, 792916.

Vucetich J.A., (2021) *Restoring the balance*. Johns Hopkins University Press, Baltimore

Wyrwicka, W. (2017). *Conditioning: situation versus intermittent stimulus*. Routledge.